

تفسیر العسرة الوفی
شیخ بھابی

www.ketab.ir

ترجمہ و مقدمہ علمی

دکتر محمد نقی سہمی صابری

- سرشناسه: شیخ بهایی، محمد بن حسین، ۹۵۲-۱۰۳۱ق.
- عنوان قرارداد: العروة الوثقی، فارسی.
- عنوان و نام پدیدآور: تفسیر العروة الوثقی شیخ بهایی / ترجمه و مقدمه علمی محمد تقدیمی صابری.
- مشخصات نشر: مشهد: بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۴۰۱.
- مشخصات ظاهری: ۳۴۲ ص.
- شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۰۶۲۰-۶.
- وضعیت فهرست نویسی: فیبا.
- بازداشت: کتابنامه به صورت زیرنویس.
- موضوع: تفاسیر شیعه -- قرن ۱۱ق.
- موضوع: شیخ بهایی، محمد بن حسین، ۹۵۲-۱۰۳۱ق. -- نقد و تفسیر.
- موضوع: تفاسیر (سوره فاتحه).
- شناسه افزوده: تقدیمی صابری، محمد، ۱۳۵۲- . مترجم.
- شناسه افزوده: بنیاد پژوهشهای اسلامی.
- رده دیویی: ۲۹۷/۱۷۳۶.
- رده کنکرت: BP ۹۷.
- شماره کتابشناسی ملی: ۹۰۵۶۴۵۲.

مجلس شورای اسلامی
ایران

تفسیر العروة الوثقی شیخ بهایی

ترجمه و مقدمه علمی: دکتر محمد تقدیمی صابری

ارزیابان: دکتر جواد ایروانی، محمدحسن ربانی

ویراستار تطبیقی: حمیدرضا شیخی

ویراستار ادبی: محمدرضا نجفی

نمونه خوان: سیدمسعود فرهنگ

حروف نگار: علی برهانی

طراحی جلد: نیما نقوی

چاپ اول ۱۴۰۲ / شمارگان: ۳۰۰ نسخه، رقیعی/بها: ۲,۱۰۰,۰۰۰ ریال

چاپ و صحافی: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی

بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی، مشهد: صندوق پستی ۳۶۶-۹۱۷۳۵

تلفن و دورنگار واحد فروش بنیاد پژوهشهای اسلامی: ۰۵۱-۳۲۲۳۰۸۰۳

www.islamic-rf.ir

info@islamic-rf.ir

حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

سخن ناشر ۹

بخش اول

مقدمه‌ای در کشف روش تفسیری شیخ بهایی با نیم‌نگاهی به الگوی «روال‌های

کشف روش تفسیری» ۱۱

آشنایی با الگوی «روال‌های کشف روش تفسیری» ۱۶

گام یکم: شناسایی پیش‌زمینه‌های معرفتی انگار بر فهم و تفسیر شیخ بهایی . ۱۸

الف. مذهب شیخ بهایی ۱۸

۱. مواضع کلامی حساس و تمایزبخش امامیه ۲۴

یک. امامت ۲۷

دو. شفاعت، توسل و زیارت ۲۹

سه. عصمت و سهو النبی ۳۱

تحلیل و بررسی ۳۳

۲. مواضع فقهی حساس و تمایزبخش امامیه ۴۳

یک. آیه وضو از نگاه شیخ بهایی ۴۹

دو. وقوع سه طلاق ۵۳

تحلیل و بررسی ۵۳

ب. دانش شیخ بهایی ۵۶

۱. شیخ جامع ۵۷

۲. فراوانی و گوناگونی آثار شیخ بهایی ۵۸

۳. شیخ موصل ۶۲
- ج. تحصیلات شیخ بهایی ۶۴
- جمع بندی ۶۵
- گام دوم: گونه‌شناسی دریافت‌های شیخ بهایی از آیه‌های قرآن کریم ۶۸
- الف. دریافت مبتنی بر متن ۶۸
۱. دریافت مبتنی بر متن با تکیه بر فهم زبانی ۶۸
- تفسیر واژه «کعب» در آیه وضو ۶۹
- معنای «حرث» ۷۱
- معنای «صعید» ۷۱
- معنای «طاغوت» ۷۲
- معنای «السماء» ۷۳
- «فعلیل» به معنای «مُفْعَل» ۷۵
- توجه به معانی حروف ۷۵
- اعراب آیات خطبه ۷۶
- اعراب آیه ۲۶ سوره بقره ۷۶
- اعراب آیه ۷ سوره بقره ۷۷
- اعراب آیه ۳۶ سوره بقره ۷۸
۲. دریافت مبتنی بر متن با تکیه بر فهم ادبی ۷۸
- توجه به هماهنگی و تناسب فواصل آیات ۷۹
- توجه به آرایه «مشاکله» ۸۰
- توجه به تقدیم و تأخیر ۸۰
- وجوه مقدم داشتن عبادت بر استعانت ۸۱
- وجوه ترجیح صیغه متکلم مع‌الغیر بر متکلم وحده ۸۳
- وجوه التفات از غیبت به خطاب ۸۶
۳. دریافت مبتنی بر متن با تکیه بر فهم فرهنگی ۹۲
- تحلیل و بررسی ۹۴
- جمع بندی ۱۰۱
- ب. دریافت فرای متن با تکیه بر متون دیگر ۱۰۱
۱. مقارنه آیات با یکدیگر ۱۰۲
- متعلق «باء» در «بسمله» ۱۰۲

- تفسیر واژه «عبادت»..... ۱۰۲
- تفسیر واژه هدایت در ﴿ اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴾..... ۱۰۳
- ﴿ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴾..... ۱۰۴
- مراد از «عهد»..... ۱۰۵
- گونه‌های هدایت خداوند..... ۱۰۶
- چیستی ابلیس..... ۱۰۷
- نکاح زنان اهل کتاب..... ۱۰۸
- تحلیل و بررسی..... ۱۰۸
۲. متون مقدس دینی و مذهبی اسلام..... ۱۱۱
- اول. روایت‌های اهل بیت علیهم‌السلام..... ۱۱۱
- چیستی حروف مقطعه..... ۱۱۱
- جزئیت «بسمله»..... ۱۱۲
- چیستی «کلمات»..... ۱۱۳
- از «ثناقلیلا»..... ۱۱۳
- تفسیر فلیسوا بما کادوا یفعلون..... ۱۱۴
- رؤیت پروردگار..... ۱۱۵
- تحلیل و بررسی..... ۱۱۶
- نفی کامل..... ۱۱۶
- اثبات کامل..... ۱۱۶
- دیدگاه اعتدالی..... ۱۱۸
- نقد دیدگاه اول..... ۱۱۹
- نقد دیدگاه دوم..... ۱۲۰
- اعتبار روایات تفسیری اهل بیت علیهم‌السلام..... ۱۲۲
- جمع‌بندی..... ۱۲۵
- دوم. سخنان و اقوال صحابیان..... ۱۲۶
- تحلیل و بررسی..... ۱۲۹
- ج. دریافت فرای متن با تکیه بر دانایی‌های دیگر..... ۱۳۴
۱. دریافت شیخ بهایی با تکیه بر دانایی برخاسته از عقلانیت..... ۱۳۴
- تحلیل..... ۱۳۵
۲. دریافت شیخ بهایی با تکیه بر دانایی برخاسته از اشراق و شهود..... ۱۳۷
- تحلیل..... ۱۴۳
۳. دریافت شیخ بهایی با تکیه بر دانایی برخاسته از تجربه و علوم طبیعی.. ۱۴۴

١٤٧	..... «هلال»
١٤٨	..... معنای «دائب»
١٥٠	..... جمع بندی
١٥٢	..... گام سوم: پرداخت دریافت های تفسیری شیخ بهایی
١٥٢	..... ١. زبان پرداخت مطالب
١٥٣	..... تحلیل
١٥٤	..... ٢. سطح بیان
١٥٥	..... ٣. سبک بیان
١٥٨	..... ٤. گونه های تفسیرنویسی
١٥٩	..... جمع بندی
١٥٩	..... نتایج
١٦٣	..... فهرست منابع و مآخذ
١٦٩	..... ترجمه تفسیر العروة الوثقی
١٧١	..... مقدمه مترجم
١٨١	..... الحاشیه علی أنوار التنزیل
١٨٢	..... تفسیر عین الحیاة
١٨٣	..... تفسیر سوره حمد
١٨٣	..... اجوبه مسائل شاه فضل الله
١٨٤	..... اجوبه مسائل الجزائریه
١٨٤	..... اجوبه مسائل اللاهیچی
١٨٥	..... تفسیر آیه ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا﴾
١٨٥	..... تفسیر آیه ﴿فَسُحْقًا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ﴾
١٨٥	..... مشرق الشمسین و اکسیر السعادتین
١٨٦	..... حاشیه الکشاف عن غوامض حقایق التنزیل

۱۸۶	تأویل الآيات.....
۱۸۶	تفسیر سوره توحید.....
۱۸۸	تفسیر العروة الوثقی.....
۱۸۸	[مقدمه مؤلف].....
۱۹۴	سوره فاتحة الكتاب.....
۱۹۸	فصل: [در نام‌های سوره].....
۱۹۸	[یکم: فاتحة الكتاب].....
۲۰۵	فصل: [در نام‌های دیگر].....
۲۰۷	فصل: [در نزول].....
۲۰۹	﴿ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴾.....
۲۱۵	[بحثی در قرآن].....
۲۱۶	فصل: [در باء بسمله].....
۲۲۱	فصل: [در معنای اسم].....
۲۲۵	فصل: [درباره لفظ جلاله].....
۲۲۹	فصل: [در وصفیت لفظ جلاله].....
۲۳۲	تممه: [درباره تفخیم لفظ جلاله].....
۲۳۳	فصل: [در تفسیر ﴿ الرحمن الرحیم ﴾].....
۲۳۶	﴿ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ [.....
۲۴۴	﴿ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴾.....
۲۴۵	﴿ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ﴾ [.....
۲۴۹	فصل: [در راز ستایش خداوند].....
۲۵۱	﴿ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴾.....
۲۵۴	[وجوه مقدم داشتن عبادت].....
۲۵۵	فصل: [در وجوه مقدم داشتن مفعول].....
۲۵۶	[ترجیح صیغه متکلم مع‌الغیر].....
۲۵۹	فصل: [در التفات از غیبت به خطاب].....

- ﴿ اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴾ ۲۶۶
- فصل: [در اقسام هدایت] ۲۷۱
- فصل: [در مراد از الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ] ۲۷۹
- [خاتمه: در فضیلت سوره فاتحه] ۲۸۲
- سوره بقره ۲۸۴
- ﴿ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴾ ۲۸۴
- ﴿ الم ﴾ ۲۸۴
- نمایه آیات ۲۸۹
- نمایه أعلام و کتب ۲۹۷

سخن ناشر

عن عبدالسلام بن صالح الهروي قال: سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ عَلِيَّ بْنَ مُوسَى الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ:
رَجِمَ اللَّهُ عَبْدًا أَحْيَا أَمْرَنَا. فَقُلْتُ لَهُ وَكَيْفَ يُحْيِي أَمْرَكُمْ؟ قَالَ: يَتَعَلَّمُ عُلُومَنَا وَيُعَلِّمُهَا النَّاسَ.
فَإِنَّ النَّاسَ لَوْ عَلِمُوا مَحَاسِنَ كَلَامِنَا لَاتَّبَعُونَا^١.

حمد و سپاس بی حد خداوند بزرگ و دانا را سزد که غایت آفرینش انسان را معرفت و عبودیت ذات مقدس خود قرار داد و فرمود: ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾^٢. درود بزرگ بر ائمه اهل بیت الهی به ویژه حضرت خاتم انبیاء محمد مصطفی ﷺ که با تزکیه و تعلیم و حکمت، زمینه ساز تحقق این هدف متعالی شدند و سلام بر امامان معصوم علیهم السلام، به خصوص عالم آل محمد ﷺ، حضرت امام علی بن موسی الرضا علیه السلام که ستارگان پر فروغ آسمان معرفت و عبودیت اند و راهنمایان بشر در صراط مستقیم معرفت و بندگی، و رحمت خدا بر عالمان و پژوهشگرانی که در طول تاریخ با فراگیری و نشر علوم و معارف اسلامی به احیای امر امامت و ولایت پرداخته و مردم را با زیبایی های فرهنگ اصیل اهل بیت علیهم السلام آشنا ساخته اند.

بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی بر اساس نگاه ژرف تولیت

---

١. عیون اخبار الرضا علیه السلام ج ١، ص ٣٠٧؛ از امام رضا علیه السلام شنیدم که می فرمود: خدا رحمت کند کسی که امر ما را زنده کند. عرض کردم: امر شما را چگونه زنده کند؟ فرمود: علوم ما را فراگیرد و به مردم بیاموزد، که اگر مردم زیبایی های کلام ما را بدانند از ما پیروی خواهند کرد.
٢. ذاریات/ ٥٦: «و جن و انس را نیافریدم مگر برای آنکه مرا بپرستند».

فقید این آستان ملک پاسبان در سال ۱۳۶۳ به دستور معظم له تأسیس شد و با الهام از منویات رهبر کبیر انقلاب اسلامی، حضرت امام خمینی علیه السلام و دیدگاه‌های حکیمانۀ خلف صالح ایشان، مقام معظم رهبری، حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای مدظله العالی، و رهنمودهای تولید معزز، با تشکیل گروه‌های پژوهشی و استفاده از نخبگان حوزه و دانشگاه، در راستای تأمین نیازهای فرهنگی جامعه و نظام اسلامی و نسل جوان و زائران بارگاه منور رضوی، به پژوهش و نشر علوم و معارف اسلامی نبوی و سیره اهل بیت عصمت علیهم السلام پرداخته و به فضل الهی به توفیقات ارزنده‌ای دست یافته است.

***

شیخ بهایی، از شمار نامدارترین دانشیان شیعی در روزگار رخشان صفوی، عصر استغراق در هویت ایرانی است. تبارشناسی دانش‌های این دانشمند همه‌دان، گواه است که وی به‌ویژه در هر دانشی که نشیب شده، با دست پُر فراز آمده است. ره‌آورد شیخ از سیر و سفر در «مدین» تفسیر، نوشتارهایی است گرانسنگ که ارزشمندترین اندیشه‌های تبارشناسی فریقین را، همکنار با نقض‌گویی‌های نغز و به‌گزینی‌های پرمغز، اینگی می‌کند.

بنیاد پژوهش‌های اسلامی، شادمان و شاکر است که پس از انتشار نگرش و روش ابن تیمیه، لغزش‌های ابن تیمیه در حق رسول خدا صلی الله علیه و آله و اهل بیت علیهم السلام، دانشنامه کربلا، بر آستان عاشورا، سید بغداد، عجائب البلدان، اسلام و حقوق بشر، پاسخ‌نامه شیخ جعفر کاشف الغطاء، ترجمه ینابیع الموده و چندین عنوان دیگر از این مترجم، اینک نیز واپسین اثر وی تفسیر العروة الوثقی را به خوانندگان ارجمند خویش پیشکش می‌کند.

بنیاد پژوهش‌های اسلامی
آستان قدس رضوی